

КУКУРУЗА

Дэргээнэйн аба эжы хоёр колхозой холын фермэ дээрэ хүдэлдэг, заб сүлөө багатай. Өөрынгөө дуратай ажал хэжэ, гэртэхиндээ туһалха гээшэ һонин ном уншаһантай адли гэжэ Дэргээнэй тоолодог. Ажал хэжэ ябахадаа, уншаһан ном соохи эгээн дуратай геройнуудтайгаа өөрыгөө жэцшээлжэ, тэдэ геройнуудай хүсэ шадалые гү, али аяг зангыг дууряжа ябаха байна ха юм.

Гэбэшье Дэргээнэй эсэгынгээ багадаа хэдэг ажалые хэжэ шадахагүй. Баабайнь арбан наһатайдаа мори шаргалаад, ой тайга сооһоо үбэлэйнгөө түлээ зөөдэг байгаа ха юм. Харин Дэргээнэй мүнөө арбан гурбатай, табадахи класс мүнөө жэл дүүргэхэнь. Эрдэмэй талаар эжы, абаяа холо хойно орхёо, зүгөөр ажалай талаар шал тулюур, юушье хэжэ бирахагүй. Гансал уһа асардаг, түлээ хахалдаг, мори унаад, фермынгээ үнээдые суглуулдаг. Эдэ бүгэдэ бага бшуу. Ой соо арьягар томо шэнэнэ унагаагаад, газаагаа асаржа бираха гү? Али ямар нэгэ һонирхолтой, колхоздо туһатай ажал хэжэ шадаха гү?

Эсэгэнь нэгэтэ колхозой центр ошоод ерэхэдээ, иигэжэ хэлэбэ:

— Колхознай энэ хабар кукуруза тариха гэжэ байна. Тээд тэрэ тарихан кукурузань, дараһан силосынь фермымнай үнээдтэ хүртэхгүй хэбэртэй. Манай фермэ шадар, Саяанай хормойдо, кукуруза ургахагүй гэжэ түрүүлэгшэ хэлэнэ. Тэрэниие ургуулха дүрим заабариинь уншажа, ойлгожо шадаха байгаа һаа, эндээ туршалга хэжэ, өөрөө тариха һэм.

— Түрүүн бэшэг номдо һуража, дүрим заабариинь уншаад, тэрэ хүхэбуруузаа тарихашни яагааб? — гэжэ Дэргээнэйн эжы енгүүтэйгээр хэлэнэ.

— Оролдоод байгаа һаа, эндэмнайшье ургахал ёһотой. Тээд эрдэм номгүй хаана ошохобши даа.

— Ургаха һэн гү, али үгы гү — хэн мэдэбэ. Шамтай, шамгүй туршалга хэхэ хүнүүд олдоно ааб даа, — гэбэ эхэнь.

Кукуруза тухай хөөрэлдөөн энээгээр лэ дүүрэбэ. Дэргээнэй үни бодолгоёо бодожо дүүргэжэрхиһэн аад, тэрээн дээрээ һуугааша боложо, хөөрөөень шагнажа байба. Ехэ хүнүүдэй хөөрэлдөөндэ үхибүүн оролсоходоо муу: шамда хамаагүй, шандаганда хужаргүй юумэндэ хэлэ амаа бүлюудэһэнэй хэрэг юун бэ гэжэ баабайнь зэмэлдэг. Гэбэшье тээ байд гээд:

— Баабай, кукуруза ургуулхата эрдэм ном ямар хэрэгтэй юм бэ? — гэжэ һураба.

— Кукуруза хайшан гэжэ ургуулхаб, заабариинь уншаха хэрэгтэй.

Дэргээнэй кукуруза тухай бэшэгдэһэн зүйлнүүдые оложо, баабайдаа уншажа үгэхэ гэжэ шидэнэ. «Эрдэм ном мэдэхэгүйшье наа, нэгэнэй зэргэ ябаа хүмби»,— гэжэ баабайнь хэлэдэгшье наа, үзэг бэшэг мэдэхэгүйдөө гомдолтой ябана ха юм.

Дэргээнэй хойто үдэрынь һургуулиһаа ерэхэдээ, кукуруза тухай статьятай газетэ асаржа, баабайдаа уншажа үгэбэ. Баабайнь тон анхаралтайгаар шагнажа һуухадал болоод, харин уншажа дүүргэһэн хойнонь өөрөө уншажа шадахагүй байхада муу байна, шимни намдаа ном зааха болоо хаш гэһэн удхатай үгэ хэлэбэ.

Баабайнь үхибүүн ябахата, һургуулин үгы байһан шаналалтай. Үхибүүдэй наадажа ябахата, Дэргээнэй абадаа үзэг заажа, хүлһөө аршажа һуухал. Ажал шэнги ажал хадань хүлһөө гаргахата болохо, харин үзэг заалга ямар ажал гээшэб.

Гэбэшье өөрынь һурадаг табадахи классай һурагшадай түрэлхид соһоо гансал Дэргээнэйн баабай үзэг бэшэг мэдэхэгүй ха юм. Бэшэ һурагшадай түрэлхид залуунууд, барандаа уншажа шадаха. Баабайгаа үзэг бэшэгтэ һургахал хэрэгтэй.

«Сарьдагай хормойдо кукуруза ургаха гү, али үгы гү? Баабайнгаа орондо өөрөө тариха туршаа наа... һургуулин туршалгын участок дээрэ кукуруза тариха гү, али үгы гү? Үгы даа, газаагаа тарья наа дээрэ, дуратай сагтаа ажаллажа,

харууналжа болохо бшуу».

Нэгэтэ үдэшэ гэрэйнгээ даабари дүүргээд, баабайдаа үзэглэл уншуулжа байхадаа, энээнээ хэлэбэ:

— Тээсгэн кукуруза тарижа туршаха тухай хэлэһэнээ, баабай, һанана гүш?

— Һанана, һанана.

— Би тарижа туршахам гү?

— Хари, хайшаа юм даа, тарижа туршаһанай хэрэг бии юм гү, али үгы гү? Хүйтэндэ дурагүй ургамал гэнэ ха юм. Манайш эндэ орой болотор хүйтэн байгаад, эртэ хюруу унана бшуу,— гэжэ Дэргээнэйн аба тэдыгүйгөөр хэлэбэ.

Сарьдагай хормойдо кукурузын ургаха, ургахагүйе шалгаха гэһэн хүсэлөөр Дэргээнэй үдэр хоногоо эльгээнэ. «Бурят-Монголой үнэн», «Бурят-Монголой комсомолец» газетэнүүдһээ кукуруза яжа ургуулжа тухай статьянуудые, мүн номхонуудые уншана. Сарьдагай хормойдо кукуруза ургашаг даа.

Дэргээнэй хамта нургуулида ябадаг Санжаае хоюулан кукуруза ургуулая гэжэ үгэдөө оруулжа ядаба. Хэдэн удаа энэ асуудалаар Санжаатай хөөрэлдэбэ.

Дэргээнэй хабар болохые нилээн хүлээһэн аад, оройдоо хабарай ерэхые мэдээгүй. Нэгэ мэдэхэдэнь, газар гэдэшэһэн, наруули дулаан газарта абар-табар ногоон бии боложо байба.

Дэргээнэй абынгаа ном һайнаар уншажа һураха бүри улам хүхижэ, сагай ошохые мэдэнгүй, хабар болгожорхёо.

Дэргээнэй нургуулиһаа ерэхээр, гурбан үдэр удаагаар, хүрзөөр газар малтажа, гэрэй һууриин зэргэ талмайда кукуруза тарихаар бэлэн болгобо. Кукурузаяа хоёр болзорто тарихань. Түрүүшын болзор майн хори гаранаар, хоёрдохи болзорынь июниин арбаадаар.

Кукуруза тариха түрүүшын болзоршые тулажа ерэбэ.

Дэргээнэй хоорондоо хоёр һөөм зайтай нүхэн бүридэ хошоод монсогор үрэхэ хэжэ, ямар нэгэн нялха үхибүү бөөмэйлһэндэл, аятайханаар хушана.

Дэргээнэйн һүүлшынгээ үрэхэнүүдые һуулгажа

байхада, Санжаа хажуудань ерээд:

— Мичурин болохо гээ гүш? Орхил даа. Хэзээшье Мичурин болохогүйш! — гэжэ гасаална.

— Мичурин... Мичурин... Мичурин шэнги бэлиг ехэтэй наа, Сарьдагай хормойдо виноград, яблока ургуулжа нэм...

Уданшьегүй кукурузын эшэнүүд бултайжа, нэгэ жэгдээр хүхэржэ эхилбэ. Дэргээнэй эгээл энэ үедэ хоёрдохи ээлжээнэйнгээ кукуруза нуулгаба. Хойто үдэрынь бороо оробо.

Алиниинь найнаар ургагша ааб: майн хорин табанда тариһаниинь гү, али юниин зургаанда тариһаниинь гү?

Гол ажалаа дүүргэһэн хүн хадаа Дэргээнэй унтаридаа эртэ ородог болонхой. Июниин юһэндэ үглөөгүүр һэрин гэхэдэнь, газаа сагаан хюруу унашаһан байба. Мэдээ наа, үшөө бүрэнхы байхада, кукурузынгаа эшэнүүдтэхи шүүдэр гүбижэрхихэ байгаа. Кукурузынь эшэ дүрүү тухай урганхай нэн. Аюул! Аюул! Дэргээнэй хүл нюсэгөөр газаашаа гүйбэ.

Зүб даа, үшөө бэежээдүй, нарайхан эшэнүүд һульмылдашоод байба.

Гэбэшье хюрууда ороһон эшэнүүдэй үзүүрнүүд шарлабашье, олонхинь һэргэжэ, яһала хүсэтэйгөөр ургаба. Мүн июниин зургаанда таряашань бүришье эршэмтэйгээр бултайжа, жэгдээр хүхэрбэ. Дэргээнэй кукурузынгаа жэгдэржэ ургаха бүри, улам ехэ урма баяр түрэнэ.

Зундаа бороогой удаан оронгүй байхалаар, кукурузаяа уһалха, буртаг үбһэ ногооень түүхэ мэтээр ходол ажаллажа байба.

Августын тэн багаар хюрууда ороһон кукурузын эшэнүүд метр хорёод сантиметр, һүүлдэ таригдаһаниинь метр хахад үндэртэй болонхой байба.

Августын һүүл болотор кукурузаяа хуряангүй байлтай гү? Буурсагуудын эдеэшжэ шадаха гү? Хэрбээ хюрууда орожо, хэһэн ажалын хосоршог даа. Үгы даа... Мүнөө хуряажархёо наа дээрэ ха.

Дэргээнэйн туршалга Сарьдагай хормойдо кукуруза орой таряад, эртэ хуряагаа наа, силостэ хэрэглэхээр

ургуулжа болохо байна гэнэн баримта харуулба.

www.nomoihan.com